

ANGELI Z GLASBILI V SREDNJI VASI PRI ŠENČURJU IN V GOSTEČAH

Primož Kuret

V pričujočem zapisu bi hotel le opozoriti na dva stropa, ki imata na svojih poljih naslikane angele z glasbili. Prvi je v cerkvi sv. Katarine v Srednji vasi pri Šenčurju, drugi v cerkvi v Gostečah, oba torej na Gorenjskem. Z umetnostnozgodovinskega vidika je poslikane stropove obdelal pri nas že Fr. Kos,¹ cerkev sv. Katarine omenja tudi Josip Lavtižar.²

Muzikološka veda se je razmeroma pozno zavedla, kakšne vrednosti so sekundarni viri za poznavanje glasbe, v posebni meri za organografijo preteklih dob. Ti posredni viri so poleg opisov pri starejših avtorjih predvsem likovne upodobitve. Likovna umetnost namreč v veliki meri odgovarja na vprašanje, v kolikšnem obsegu so izvajali instrumentalno glasbo pred letom 1600, v kakšnem razmerju je bila do vokalne glasbe, pove nam v neki meri tudi, kakšna je ta glasba sploh bila. Nevarnost je seveda, da nas slikovno gradivo zavede predaleč. Vemo namreč, da je glasbilo mnogokrat naslikano v neglasbeni rabi, čeprav natančno po naravi. Med slikarsko kompozicijo in glasbenim elementom v njej obstajajo odnosi, ki vplivajo drug na drugega. Posebno važno je to za določanje izvajalske prakse. Če odštejemo nekatere subjektivne momente, pa vendar lahko na vprašanje o realnosti upodobljenih instrumentov odgovorimo pritrdilno. Kjer se slikarji drže stvarnosti v kostumih, pokrajini in arhitekturi, skoraj gotovo pri glasbi ne delajo izjem.

Slovenija je s srednjeveškimi freskami, kjer so upodobljena tudi glasbila, izredno bogata. V okviru »kranjskega prezbiterija«, ki se je najbolj razcvetel na Kranjskem, Primorskem in Koroškem, so pogost motiv ravno muzicirajoči angeli. Tu si je specifično slovenska umetnost izoblikovala svoj tip, ki ustreza sočasnim tujim upodobitvam angelov z glasbili.³ Ta tip je bil posebno bogat od sredine 15. stoletja dalje, v prvi polovici naslednjega stoletja pa je izhiral. Kasneje se je pojavljal le spo-

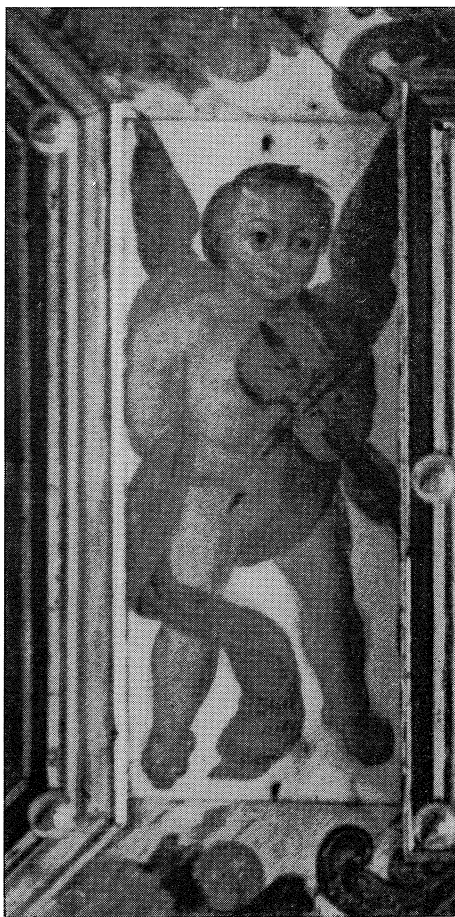
¹ Kos Fr. K., Ornamentika lesenih poslikanih stropov v cerkvah na Slovenskem. Zbornik za umetnostno zgodovino, XVII (Ljubljana 1941) str. 97.

² Lavtižar J., Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj. Ljubljana 1901, str. 78.

³ Kuret P., Glasbeni instrumenti na srednjeveških freskah na Slovenskem. Disertacija, rkp. Ljubljana 1964.

radično. Dokaz za to sta tudi oba poslikana stropova v cerkvah v Gostečah in v Srednji vasi.

Stropova obeh cerkva datirata iz konca 17., oziroma začetka 18. stoletja. Lavtižar sodi, da je bila cerkev sv. Katarine v Srednji vasi sezidana

Gosteče — detajl: angel z violino

v začetku reformacijske dobe, na kar ga navaja letnica 1531 na sklepniku gotskega oboka. Oltarji so iz 17. stoletja, slikarija na stropu pa je najmlajša, saj je na oblogi spredaj letnica 1716. To letnico zasledimo kot letnico nastanka slikarij v stari kroniki šenčurske župnije.⁴ Kos je opredelil obe cerkvi v isto skupino poslikanih cerkva. V to »gorenjsko sku-

⁴ Podatek mi je ljubeznivo posredoval župnik Franc Vavpetič, za kar se mu na tem mestu lepo zahvaljujem.

pino« sodita še cerkvi sv. Jurija pri Tržiču (1698) in v Srednjih Bitnjah (1715). Skupni znaki te skupine so bogata stropna razdelitev, enak poudarek na srednji sliki, enaki abstraktni vitičasti motivi, podobna živa polihromija, uporaba cofkov in kratko časovno razdobje nastankov. Anđele z instrumenti imata le zgoraj navedeni cerkvi, medtem ko so okrasni elementi, anđelske glavice s perotmi, cvetlice in vitice enaki vsem cerkvam te skupine. Precejšnja pa je razlika v kvaliteti izdelave. Medtem ko je cerkev v Gostecah najreprezentativnejša v svoji skupini, pa cerkev v Srednji vasi spominja že skoraj na ljudsko slikarjijo. Fr. Kos celo meni, da gre tu za izrazito pokrajinsko skupnost, ki tudi časovno ni daleč narazen. Značilnosti ji dajejo ne samo sorodni ornamentalni motivi, marveč tudi bogastvo izraza in pestrost ter živahnost. Motivika spominja na običajne baročne stropne slikarjije v Italiji (že v 16. stoletju) in v posvetnih stavbah v Nemčiji.⁵ Pri nas so močno poenostavljene in spremenjene.

Cerkev sv. Katarine v Srednji vasi

Zanimivost Srednje vasi sta dve cerkvi, ki stojita druga ob drugi; med njima je zvonik. Ena je posvećena sv. Radeğundi in je iz prve polovice 15. stoletja. V njej so zanimive koroško vplivane slikarjije, med njimi zanimiv sprevod treh kraljev z instrumentalisti. Severno od nje je tako imenovana »zğornja cerkev« sv. Katarine. Ta ima lepa gotska vrata, poleg katerih je vzdana na desni strani zunanje stene kamnita plošća. Strop v cerkvi je lesen, razdeljen na 5 kvadratov poćez in 6 po dolgem. Med seboj so kvadrati loćeni za eno kvadratovo stranico, po oglišćih pa so med seboj zvezani in tako ustvarjajo velike osmerokotnike, prepletajoće se drug v drugega. Naslikani motiv se podreja obliki kasete. V sredi ploskve je anđel z glasbilom ali pa samo anđelska glavica. Okrog so različni ornamentii (venec, vitice, lonćek z roćajem, cvetlica s tulipanim cvetom in listi). V sredini stropa je v osmerokotu podoba sv. Katarine z njenimi atributi (palmova veja v desnici, meć v levici in strto kolo v ozadju). Okrog polja je širok moder pas. Strop je dokaj dobro ohranjen, pać pa so barve moćno obledele in les se je v številnih poljih preklal.

Med anđeli na stropu jih je osem, ki imajo v rokah glasbila; ta so različna, in sicer: dude, štirikrat violina, trobenta, lutnja in violonćelo. Vsi instrumentii so naslikani zelo shematićno, preprosto in v glavnih obrisih. Pać pa držijo anđeli svoje instrumente v povsem pravilni drži, ćprav nanje ne igrajo, kar velja predvsem za vse štiri anđele z violinami. Tudi sestav tega ansambla ni verjeten, saj se družiijo različni instrumentii in je bolj verjetno, da je slikar pobral glasbila, kakor jih je že kje videl. Priljubljenost in celo razširjenost violine kaže njena kar štirikratna navzoćnost na stropu te cerkve. Zanimive so v tej kombinaciji dude; lutnja pa je bolj spomin na preteklost, ko so jo slikali srednjeveški slikarji skoraj povsod.

⁵ Gl. Kos, ZUZ XVII, str. 66, 67.

Gosteče — detajl: angel z violončelom

Cerkev v Gostečah

Slikarije v tej cerkvi so za nekaj let starejše od slikarij v cerkvi sv. Katarine v Srednji vasi. Tudi tu je ohranjena letnica. Na napisnem traku, ki ga držita dva angela, lahko razberemo letnico 1699 in napis *Gloria in altissimis Deo*. Strop je boljše ohranjen kot v Srednji vasi, čeprav se tudi tu ponekod barva že lušči. Stropna ploskev je razdeljena na enakokrake križe in osmerokotnike. Zaključek križevega kraka je že stranica osmerokotnika, vmes pa nastanejo polja podolgastih šesterokotnikov. Naslikane figure nimajo skupnih okvirov, marveč so uokvirjene vsaka zase, med njimi pa je ornamentiran pas. Na stropu so evangelisti, Marijino kronanje, sv. Katarina in sv. Uršula, sv. Florijan in sv. Ahac, Marijino oznanenje in dva nadangela. Ornamentiko stropa sestavljajo

angeli z glasbili, angelske glavice, girlande in šopi sadja, na ogliščih so cofki. Vseh angelov z glasbili je preko trideset. Večina izmed njih ima trobente in so tipično dekorativni element. Od štirih angelov, razporejenih okrog srednjega križa, imata dva violino, po eden pa violončelo in lutnjo. Tudi tu je drža podobna kot v Srednji vasi, instrumenti so upodobljeni precej shematično in tudi sestav ansambla je podoben kot v Srednji vasi, le da tu manjkajo dude. Očitno je bilo nagnjenje slikarja do godalnih instrumentov, saj je naslikal violino dvakrat in violončelo enkrat. Okrog trideset angelov s trobentami je razporejenih po vsem stropu.

*Gosteče — osrednji križ na poslikanem stropu z angeli z glasbili
(violina, violončelo, violina)*

Umetnostno je obe cerkvi opredelil že Fr Kos.⁶ Glasbila na stropih so zanimiva predsem zato, ker kažejo pozen odzven ikonografskega motiva, ki je bil v 15. stoletju zelo značilen za nekatere slovenske pokrajine in za sosednje dežele. Ikonografski motiv angelov z glasbili drugod (n. pr. v Italiji) nikoli ni do kraja zamrl, saj ga je barok podedoval direktno iz renesanse. Pri nas je s srednjeveško umetnostjo vred usahnil, da je nato spet zaživel v baroku. Omenjeni dve cerkvi, ki sta do neke mere tudi primera tipično ljudske umetnosti, pa pomenita most in pot k visoki baročni umetnosti na Slovenskem. Oba primera vsebujeta še gotoske formalne elemente in žive spomine slikanja angelov z glasbili, kakor

⁶ Ibid.

jih poznajo srednjeveške freske (razporeditev okrog osrednjega križa, način slavljenja), imata pa vendar tudi že novo vsebino in sta komponirana pod novimi vidiki in stremljenji (sodobni instrumenti se mešajo s tradicionalnimi — violina in violončelo z lutnjo in trobento). Glasbila so še vedno zanimiv element, ki si je že nekoč zmagovito utrl pota v cerkev. Medtem ko so bila na srednjeveških freskah celo znanilec renesančnega duha, jim ta funkcija zdaj ni bila več potrebna. Ostala so le kot dekorativni element brez vsakršnih metafizičnih primesi; ustrezala so čutnosti in bila sredstvo, potrebno pri slavljenju in za ceremonial.

Zato tudi tega skromnega prispevka anonimnih slikarjev iz Srednje vasi in Gosteč ni prezreti.

SUMMARY

Several ornamental angels holding instruments have survived from the end of the 17th century and the beginning of the 18th century on the ceilings of two churches in Upper Carniola. They are St. Catherine's in Srednja vas near Šenčur and the church at Gosteče. The ornamentation of the painted wooden ceilings in Slovenia has been studied until today by Fr. Kos who has made several studies in this field of the history of art. The present article draws attention in this connection to a new problem, namely to the angels with instruments which are presented in the above mentioned churches. In the church in Srednja vas the angels are painted with the following instruments: bagpipes, violin (four times), trumpet and lute. In the church at Gosteče there are more than thirty angels who are holding trumpets which are a typical decorative element, whereas in the case of the angels round the central cross one has a lute and one a cello and two have a violin each.

The instruments on the ceilings of both churches are interesting above all as they are a late reflexion of the iconographic motive which was very characteristic for some Slovene provinces and the neighbouring countries in the 15th century. In Italy for instance the iconographic motive of the angels with instruments never ceased to appear, whereas in Slovenia it ceased to exist with the end of medieval art only to revive in the baroque era. The churches in Srednja vas and at Gosteče which are also examples of typical folk art represent a bridge towards the development of high baroque art in Slovenia. For this reason, although we do not know the names of the artists concerned, these paintings ought not to be neglected.